

ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЕКОНОМІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

Курок Р. О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
молодший науковий співробітник лабораторії науково-методичного супроводу підготовки фахівців у коледжах і технікумах
Інститут професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України
пров. Віто-Литовський, 98-А, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-6855-3830
romaku2010@gmail.com*

Ключові слова: педагогічні принципи, правова компетентність, загальні принципи, специфічні принципи, педагогічні працівники, освітня діяльність.

Стаття присвячується дослідженню важливої теоретико-прикладної проблеми – аналізу впливу педагогічних принципів на процес розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів. Виконано аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї проблематики та встановлено недостатність ґрунтовних наукових досліджень за обраною тематикою. Окреслено мету статті, яка полягає у виокремленні та розкритті змісту основних педагогічних принципів, яких доцільно дотримуватись у проєктуванні системи розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів. Установлено, що вдосконалення освітньої діяльності, спрямованої на розвиток правової компетентності зазначеної категорії педагогічних працівників, передбачає звернення до загальних положень дидактики щодо обґрунтування педагогічних законів, закономірностей та принципів.

Розглянуто сутність педагогічних принципів та встановлено відсутність єдиних підходів науковців до тлумачення цього поняття.

Ґрунтуючись на працях вітчизняних учених, виокремлено основні загальні та специфічні принципи, які слугуватимуть основою для подальшого проєктування відповідної педагогічної системи. Основними загальними принципами є принцип зв'язку теорії із практикою, системності та послідовності, доступності, гуманізації, індивідуалізації навчання. Серед специфічних принципів виокремлено принципи безперервності, моделювання, самоорганізації, інформатизації (комп'ютеризації) освіти, інтегрованості, інтенсифікації освітньої діяльності. Розглянуто сутність кожного із зазначених принципів та їхню роль у процесі розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів.

Зроблено висновок, що розглянуті загальні та специфічні педагогічні принципи, які ґрунтуються на перевірених практикою педагогічних законах та закономірностях, перебувають у тісному взаємозв'язку один з одним, а їх урахування у процесі організації та здійснення освітнього процесу матиме позитивний вплив на освітню діяльність, спрямовану на розвиток правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів.

PRINCIPLES OF DEVELOPING LEGAL COMPETENCE OF ECONOMIC COLLEGES' PEDAGOGICAL STAFF

Kurok R. O.

*PhD in Law, Associate Professor,
Junior Researcher at the Laboratory of Scientific and Methodological Support of Specialist
Training in Colleges and Technical Schools
Institute of Vocational Education and Training
of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Vito-Lithuanian Lane, 98-A, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6855-3830
romaku2010@gmail.com*

Key words: *pedagogical principles, legal competence, general principles, specific principles, pedagogical staff, educational activity.*

The article is devoted to investigating important theoretical and applied problem, which is the analysis of the influence of pedagogical principles on the process of developing legal competence of economic colleges' pedagogical staff. The analysis of the recent researches and publications on this issue revealed the lack of thorough studies on selected problem. The purpose of the article is to identify and substantiate the content of the basic pedagogical principles, which should be followed when projecting the system of developing legal competence of economic colleges' pedagogical staff. It is established that improving educational activities aimed at the development of legal competence of this category of pedagogues involves recourse to the general regulations of Didactics connected with pedagogical laws, regularities and principles.

The article considers the essence of pedagogical principles and ascertains the absence of unified approaches of scientists to interpreting this concept.

Based on the works of domestic scientists, the main general and specific principles are identified. They will serve as the basis for further projecting the relevant pedagogical system. The main general principles are as follows: of connection between theory and practice, of systematicity and consistency, of accessibility, humanization and individualization of learning. Among the specific principles are: the principles of continuity, modeling, self-organization, informatization (computerization) of education, integration, intensification of educational activities. The essence of each of the mentioned principles and their role in the process of developing of legal competence of economic colleges' pedagogical staff is considered.

It is concluded that general and specific pedagogical principles, based on proven pedagogical laws and regulations, are closely related to each other, and considering them in organizing and realizing educational process will have positive impact on educational activities, aimed at developing legal competence of economic colleges' pedagogical staff.

Постановка проблеми. Удосконалення освітньої діяльності, спрямованої на розвиток правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів, передбачає звернення до загальних положень дидактики щодо обґрунтування педагогічних законів, закономірностей та принципів. Як слушно зазначає академік С. Гончаренко, знання законів, закономірностей і принципів педагогічної науки й уміння їх використовувати допомагає вчителям творчо розв'язувати педагогічні проблеми, намічати логіку і послідовність

своїх педагогічних дій, передбачати їхні результати, приводити їх у систему [1, с. 188].

Вітчизняними науковцями було досліджено низку педагогічних законів, закономірностей та принципів, урахування яких в організації освітнього процесу може позитивно вплинути на формування та розвиток відповідних компетентностей фахівців різних галузей. Зокрема, окреслені питання були предметом наукових розвідок таких учених: В. Андрєєва, Н. Андрійчука, Ю. Бабанського, В. Беспалька, А. Беляєвої, С. Гончаренка,

В. Загвязинського, І. Зязюна, О. Кошука, В. Краєвського, Н. Ничкало, І. Підласого, В. Радкевич, В. Рибалки, С. Смірнова, О. Ткаченка, А. Хуторського, О. Щербака, В. Ягупова й інших. Проте дослідження педагогічних принципів розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів поки що не було відображено в науковій літературі.

Мета статті – виокремити основні педагогічні принципи, яких доцільно дотримуватись під час проектування системи розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів, та розкрити їхній зміст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Урахування педагогічних принципів як керівних ідей організації пізнавальної діяльності педагогічних працівників економічних коледжів дозволить цілеспрямовано, системно та послідовно формувати та розвивати в них здатність здійснювати свою професійну діяльність відповідно до положень чинного законодавства та підзаконних нормативно-правових актів, а також забезпечувати освіченість учнівської молоді у сфері економічних правовідносин. Ми погоджуємось із думкою О. Кошука, який слушно зазначає, що «<...> комплекс педагогічних принципів не є простим переліком вихідних положень, вимог чи рекомендацій: у своєму синтезі вони органічно поєднуються, утворюючи певну освітню концепцію, що функціонує як система із цими ж принципами-компонентами» [2, с. 213].

Варто зазначити, що в педагогічній науці принципи навчання (дидактичні принципи) були предметом наукових розвідок багатьох учених. Водночас науковці по-різному трактують їхню сутність. Л. Марцева зазначає, що «<...> огляд досліджень із проблем навчання засвідчує, що науковці подають ті самі принципи в різних формулюваннях, а інколи, навпаки, вкладають інше значення у традиційний термін» [3, с. 166].

Тому для нашого дослідження скористаємося визначенням педагогічних принципів, запропонованим академіком С. Гончаренком. Він тлумачить це поняття як «керівні ідеї, нормативні вимоги і рекомендації щодо організації і здійснення навчально-виховного процесу загалом, як способи досягнення педагогічних цілей з урахуванням закономірностей і умов перебігу навчально-виховного процесу» [1, с. 98]. Важливим для розуміння сутності педагогічних принципів є те, що вони є нормативною категорією, обов'язковою для врахування на різних етапах освітнього процесу. Водночас вони не визначають конкретні шляхи здійснення педагогічної діяльності, а слугують теоретичним підґрунтям і зумовлюють вимоги до цілей і завдань освітнього процесу, а також для вибору оптимальних форм, методів і технологій навчання.

Грунтуючись на працях вітчизняних учених, а саме І. Андрощук [4], С. Гончаренка [1], О. Кошука [2], Л. Марцевої [3], М. Михнюк [5], С. Пугача [6], нами виокремлено основні загальні та специфічні принципи, які слугуватимуть основою для проектування системи розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів.

На думку автора, центральним загальним принципом системи розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів є *принцип зв'язку теорії із практикою*. Цей принцип передбачає єдність методологічної, загальноосвітньої, теоретичної і практично-професійної підготовки фахівців [6, с. 111]. Він визначає: прикладне спрямування освітнього процесу; забезпечує встановлення оптимального співвідношення теоретичного матеріалу із практичною підготовкою; підбір таких форм, методів і технологій навчання, які б максимально ефективно забезпечували формування практичних умінь і навичок із застосування правових знань у конкретних ситуаціях професійної діяльності. Зазначений принцип покликаний сприяти впровадженню положень компетентнісного підходу в освітню діяльність, а саме змістити акцент освітнього процесу з накопичення теоретичних знань на досягнення кінцевих результатів навчання, що дасть змогу здобувачу освіти бути придатним до успішної професійної діяльності.

Урахування зазначеного принципу під час розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів передбачає дотримання таких положень:

– забезпечення оптимального співвідношення між різними видами занять (лекційними, семінарськими, практичними тощо);

– визначення змісту теоретичних матеріалів необхідно здійснювати відповідно до запланованих результатів освітньої діяльності, а саме інформація щодо правового регулювання та механізмів застосування положень теорії права в освітній сфері повинна доводитись до педагогічних працівників у контексті ілюстрування її можливого використання для вирішення завдань професійної діяльності;

– використання в освітньому процесі сучасних технологій навчання (технології проектного та проблемного навчання, кейс-технології тощо) для моделювання конкретних проблемних ситуацій, що можуть скластися у процесі здійснення професійної діяльності та вимагають від педагогічного працівника застосування комплексу знань, умінь і навичок у галузі права.

Принцип зв'язку теорії із практикою тісно пов'язаний із *принципом науковості*, що передбачає застосування науково обґрунтованого підходу до визначення змісту й організації освітнього про-

цесу, спрямованого на розвиток правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів, а також забезпечення його відповідності сучасним актуальним науковим положенням та ідеям у педагогічній, психологічній, правовій, економічній теорії.

Цей принцип визначає добір форм, методів і засобів розвитку фахівців на засадах науковості, зокрема: формування діалектичного мислення у процесі навчання; застосування сучасної наукової інформації з різних джерел; використання методів наукового пізнання, що сприяють розвитку творчого мислення у процесі як науково-дослідної, так і навчально-методичної діяльності в закладах освіти тощо [6, с. 281].

Урахування принципу науковості у процесі розвитку правової компетентності сприяє вдосконаленню їхньої наукової компетентності, що дозволить їм завдяки отриманим знанням про глибинну, сутність наукових явищ та зв'язків більш ґрунтовно засвоїти положення теорії права та порядок застосування правових механізмів у регулюванні суспільних правовідносин, що виникають у процесі здійснення освітньої діяльності.

Принцип системності та послідовності під час розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів передбачає структурування навчального матеріалу, визначення зв'язку між елементами та дотримання логічної послідовності в доведенні інформаційних блоків до здобувачів. Він повинен охоплювати весь спектр правової інформації, необхідної для досягнення кінцевих результатів навчання під час проходження курсів підвищення кваліфікації чи стажування, а також у міжкурсовий період. Водночас побудова освітнього процесу з урахуванням цього принципу передбачає встановлення зв'язків між матеріалом, що вивчається, та наступними модулями і темами, а також наявність такого зв'язку між дисциплінами в межах освітньо-професійної програми.

Як зазначає С. Пугач, урахування принципу системності та послідовності у процесі розвитку правової компетентності передбачає:

- дотримання вимог нормативних документів (навчальні плани, освітньо-професійні програми тощо), які визначають логічну схему підготовки фахівців;
- об'єднання системи правових знань, яку необхідно засвоїти, у єдину логічну систему;
- акцентування уваги у процесі набуття правових знань і навичок на особливостях використання цієї інформації у професійній діяльності;
- систематичний контроль за самостійною роботою здобувачів [6, с. 114].

Близьким за своєю роллю в освітньому процесі до принципу системності та послідовно-

сті є *принцип доступності*, що ґрунтується на тому, що викладання і засвоєння нових знань має відбуватися в логічній послідовності, за системою, яка забезпечує наступність їх формування, поглиблення і самовдосконалення фахівців [4, с. 201–202]. Тобто правова інформація, яка буде доводитись педагогічним працівникам у межах освітніх заходів, повинна мати зв'язок з уже наявними знаннями, уміннями та навичками, а також із тими, що будуть сформовані у процесі вивчення курсу. Цей принцип також визначає можливість отримання безпосереднього доступу до навчально-методичної бази, необхідного для успішного виконання завдань освітньої діяльності з розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів.

Принцип гуманізації в розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів відображає спрямованість освітнього процесу на найповніше розкриття їхніх здібностей та задоволення освітніх потреб, творчу самореалізацію. Положення про те, що людина, її життя і здоров'я є найвищими цінностями держави, є провідною ідеєю гуманістичної концепції розвитку освіти. Утвердження цієї концепції передбачає не тільки формування та розвиток компетентностей педагогічних працівників, спрямованих на успішне здійснення професійної діяльності, а й духовний розвиток викладачів, прищеплення їм відповідних соціально-етичних та моральних цінностей, необхідних для гармонійного розвитку особистості, її адаптації до швидкозмінних умов здійснення життєдіяльності особи. Принцип гуманізації сприяє формуванню у викладача необхідного рівня загальної, професійної та правової культури, культивування правових цінностей та правової свідомості, наслідком чого є свідомо правова поведінка особи в різних ситуаціях професійної діяльності та повсякденного життя.

Упровадженню положень гуманістичної концепції розвитку освіти в Україні сприяє поширення в освітній практиці особистісно орієнтованих технологій навчання, що передбачає організацію освітнього процесу з урахуванням *принципу індивідуалізації навчання*. Цей принцип передбачає побудову такої моделі розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів, яка б урахувала їхні особисті та професійні якості, життєвий і професійний досвід, рівень правової культури та правової свідомості тощо. Це передбачає необхідність правильного вибору освітніх компонентів, що використовуються для розвитку правової компетентності: навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, форм і методів навчання, системи контролю й оцінювання результатів тощо.

Серед специфічних педагогічних принципів провідне місце, на нашу думку, належить *принципу безперервності*. Удосконалення правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів є процесом, що здійснюється протягом усього їхнього життя. Це забезпечує поступовий розвиток їхнього творчого потенціалу, правової й інших компетентностей, сформованих ще на попередніх рівнях освіти, а також досягнення такого рівня професіоналізму, який би повною мірою задовольняв сучасні вимоги суспільства до представників цієї професії.

Принцип моделювання під час розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів передбачає виявлення типових ситуацій, що можуть виникати у процесі повсякденної професійної діяльності, їх трансформацію в навчальні завдання, проекти, кейси, вирішення яких потребує знання нормативно-правових актів у галузі освіти й економіки, правових явищ та механізмів. Окреслений підхід до організації освітнього процесу сприятиме досягненню таких кінцевих результатів навчання, які дозволять педагогічному працівнику впевнено й ефективно здійснювати професійну діяльність відповідно до чинного законодавства, а також формувати необхідний рівень правосвідомості у студентів закладу фахової передвищої освіти.

Принцип самоорганізації є одним із визначальних принципів у процесі розвитку правової компетентності педагогічних працівників. Саме він забезпечує цілеспрямовану пізнавальну діяльність педагогів, спрямовану на самовдосконалення та саморозвиток особи протягом усього життя. Ключовою характеристикою педагогічного працівника, що визначає ефективність процесу самонавчання, є розвинена самоосвітня компетентність. Що вищий рівень розвитку цієї компетентності, то вища мотивація та здатність педагога отримувати нові правові знання, уміння і навички, необхідні для успішної професійної діяльності. Розвиток сучасних інформаційних технологій надає широкі можливості педагогічним працівникам економічних коледжів для саморозвитку, спрямованого на вдосконалення професійно значущих компетентностей (правової також) у міжкурсовий період підвищення кваліфікації та стажування, а також у процесі повсякденної педагогічної діяльності.

У сучасних умовах усе більшої ваги в контексті підвищення рівня якості надання освітніх послуг, забезпечення конкурентоспроможності закладів освіти на вітчизняному та закордонному ринку набирає *принцип інформатизації (комп'ютеризації) освіти*. Саме поняття «інформатизація освіти» розглядається О. Кошуком як цілеспрямований процес забезпечення освітньої галузі методологією розроблення та застосу-

вання сучасних нових інформаційних технологій (ІТ-технологій), орієнтованих на реалізацію завдань навчання, виховання та розвитку особистості [2, с. 218]. Джерелами інформації стають освітні платформи, які надають доступ до банків даних та інформаційних систем, які містять електронні навчальні, наукові, довідкові й інші матеріали, розміщені в інтернеті. Упровадження електронних освітніх ресурсів приводить до зміни традиційних форм і засобів навчання, а також підходів до організації, здійснення освітнього процесу та контролю його кінцевих результатів. ІТ-технології, передусім інформаційні мережі, відкривають здобувачам освіти доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, забезпечують можливість для творчості, прояву та виявлення своїх здібностей, набуття та закріплення різних навичок, дозволяють реалізувати принципово нові форми і методи навчання [3, с. 179].

Водночас успішність досягнення кінцевих результатів освітньої діяльності, спрямованих на розвиток правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів, на основі принципу інформатизації освіти залежить від наявної матеріально-технічної бази суб'єктів, що надають освітні послуги у сфері післядипломної освіти, а також рівня розвитку інформаційно-телекомунікаційної компетентності викладачів-андрагогів та самих педагогічних працівників, які навчаються.

Важливим принципом розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів є *принцип інтегрованості*. Він передбачає об'єднання змісту декількох навчальних дисциплін в інтердисциплінарну логічну конструкцію, що забезпечить комплексне опанування педагогами правових знань, умінь і навичок. Специфіка здійснення професійної діяльності педагогічними працівниками економічних коледжів передбачає наявність у них ґрунтовних знань у сфері конституційного, цивільного, трудового, інформаційного права, права інтелектуальної власності, а також особливостей регулювання правовідносин у галузі освіти й економіки. Безумовно, опанування цих знань передбачає необхідність планування освітнього процесу з урахуванням логічної послідовності викладення навчального матеріалу дисциплін, що вивчають окреслені питання. Побудова освітнього процесу за принципом інтегрованості сприятиме ефективному застосуванню правових знань, умінь і навичок із різних галузей для вирішення практичних завдань професійної діяльності.

Реформування системи освіти, інших сфер функціонування держави, зокрема й економічної, вимагає від педагогічних працівників економічних коледжів цілеспрямованої діяльності,

спрямованої на впровадження змін правового регулювання цих сфер у свою повсякденну професійну діяльність і адаптації змісту закріплених навчальних дисциплін до нових умов здійснення економічної діяльності. Тому *принцип інтенсифікації освітньої діяльності* полягає в поступовому підвищенні активності педагогічних працівників у напрямі професійно-правового розвитку для досягнення такого рівня професіоналізму, що відповідав би сучасним вимогам розвитку освітньої галузі. Це передбачає активну пізнавальну діяльність педагогічних працівників у системі післядипломної освіти, а також у міжкурсовий період, актуалізацію їхньої самоосвітньої діяльності, методичної роботи тощо.

Висновки. Отже, виокремлені загальні (зв'язку теорії із практикою, системності та послідовності, доступності, гуманізації, індивідуалізації навчання) та специфічні (безперервності, моделювання, самоорганізації, інформатизації (комп'ютеризації) освіти, інтегрованості, інтенсифікації освітньої діяльності) педагогічні принципи ґрунтуються на перевірених практикою педагогічних законах та закономірностях і перебувають у тісному взаємозв'язку один з одним. Їх урахування у процесі організації і здійснення освітнього процесу позитивно впливатиме на освітню діяльність, спрямовану на розвиток правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення. Рівне : Волинські обереги, 2012. 192 с.
2. Кошук О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців з агроінженерії : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2019. 676 с.
3. Марцева Л. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки молодших спеціалістів радіотехнічного профілю : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2015. 459 с.
4. Андрощук І. Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до педагогічної взаємодії у професійній діяльності : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 ; 13.00.02. Київ, 2017. 493 с.
5. Михнюк М. Теоретичні і методичні основи розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2016. 652 с.
6. Пугач С. Теоретичні та методичні засади формування правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування в системі неперервної освіти : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2020. 536 с.

REFERENCES

1. Honcharenko S.U. (2012) *Pedahohichni zakony, zakonomirnosti, pryntsypy. Suchasne tлумachennia* [Pedagogical laws, regulations, principles. Modern interpretation]. Rivne: Volynski oberehy. 192 p. [in Ukrainian].
2. Koshuk O.B. (2019). *Teoretychni i metodychni zasady formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv iz ahroinzhenerii* [Theoretical and methodical principles of forming professional competence of future specialists in agroengineering]. DSc thesis. Kyiv. 676 p. [in Ukrainian].
3. Martseva L.A. (2015). *Teoretychni ta metodychni osnovy profesiinoi pidhotovky molodshykh spetsialistiv radiotekhnichnoho profilu* [Theoretical and methodical bases of professional training of junior specialists of radio engineering profile]. DSc thesis. Lviv. 459 p. [in Ukrainian].
4. Androshchuk I.V. (2017). *Teoretychni i metodychni osnovy pidhotovky maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia ta tekhnolohii do pedahohichnoi vzaiemodii u profesiinii diialnosti* [Theoretical and methodical bases of training future teachers of labor training and technologies to pedagogical interaction in professional activity]. DSc thesis. Kyiv. 493 p. [in Ukrainian].
5. Mykhniuk M.I. (2016). *Teoretychni i metodychni osnovy rozvytku profesiinoi kultury vykladachiv spetsialnykh dystsyplin budivelnoho profilu* [Theoretical and methodical bases of developing professional culture of teachers of special subjects of construction profile]. DSc thesis. Kyiv. 652 p. [in Ukrainian].
6. Puhach S.S. (2020). *Teoretychni ta metodychni zasady formuvannia pravovoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv z obliku i opodatkuvannia u systemi neperervnoi osvity* [Theoretical and methodological bases of forming the legal competence of future specialists in accounting and taxation in the system of continuous education]. DSc thesis. Vinnytsya. 536 p. [in Ukrainian].